

G'ARBNI HAYRATDA QOLDIRGAN BUYUK SOHIBQIRON AMIR TEMUR

Choriyeva Asila Alisher qizi

*O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti
Ingliz tili uchinchi fakulteti 3-bosqich talabasi*

Annotatsiya. *Ushbu maqolada buyuk davlat boshqaruvchisi Amir Temur haqida so'z boradi. Uning asrlar sinovidan o'tgan shuhrati bizgacha faqat harbiy yurishlari haqidagi xotiralar sifatida yetib kelgan; o'z asrida shu qadar o'chmas iz qoldirgan insonga tahsin o'qir ekanmiz, u zafar quchgan janglar o'tgan joylarning, u ot ustida kechib o'tgan daryolarning nomlari, uning hayratli sarguzashtlari xotiramizda jonlanadi.*

Kalit so'zlar: *moziy, sohibqiron, adabiyoti, huquqshunoslik, falsafa, etika va estetika.*

Amir Temur Samarqandni o'z saltanatining bosh shahriga aylantirishga qaror qildi. Uni katta tantana bilan kutib oldilar. 1370 yil 10 aprelda, o'ttiz to'rt yoshida u o'z tarafdorlari qadimiy an'analarga muvofiq oyog'i ostiga to'shagan qimmatbaho toshlar ustidan tantanavor yurib o'tdi-da, og'ir tilla tojni boshiga qo'yib o'zini "Sohibqiron" va "Amiri Kabir" (Ulug' amir) deb e'lon qildi. "Ollah bir bo'lganidek, yerda ham bitta hukmron bo'lishi lozim", dedi u taxtga o'tirar ekan. "Rosti, rusti", forscha "Kuch - adolatda" iborasi uning shiori bo'ldi. Amir Temur huzurida bo'lgan Kastiliya qirolining elchisi Rui Gonsales de Klavixo quyosh chambaragi o'rtasidagi sher tasviri Amir Temur davlatining ramzi bo'lganini ma'lum qiladi. Bu ramz Samarqanddagi shoh saroylarini bezab turar, uning tagida uchburchak shaklida joylashtirilgan doirachalar esa dunyoning Sohibqiron egallashi lozim bo'lgan uch tarafini anglatar edi.

U Samarqandni gullatib yubordi. U Islom posboni sifatida yangi qasrlar, karvonsaroylar, madrasalar, machitlar bunyod ettirdi. Machitlarning qoshidagi madrasalarda katta maosh oluvchi mudarrislar o'z talabalariga muqaddas Qur'on oyatlarini va uning turli tavsiflarini, Muhammad payg'ambar hayotidan ibratli voqealarni o'rgatar, arab tili va adabiyoti, huquqshunoslik, falsafa, etika va estetikadan saboq berardi.

Fransuz muarrixi Albert Champdorning 1942 yil Parijda "Payot" nashriyoti tomonidan chop etilgan "Tamerlan" asarida³¹ yozilishicha, "Amir Temur dunyodagi fotihlarning eng mashhuri bo'lgan. O'z hamrohlari chodirlarini Osiyoning to'rt tomonida tiktirgan, Volga bo'ylaridan Ganga qirg'oqlarigacha, qirg'iz sahrolaridan moviy Oront³² vodiysigacha va Kichik Osiyo sarhadlaridan Panjob dashtlarigacha shamshir bilan sayr qilgan, o'zi kabi qashshoq yetti suvoriy bilan ish boshlab, yigirma yetti davlatni zabt etgan, Xitoy darvozalari qarshisida o'z navkarlari o'rtasida yetmish bir yoshida jangovar ot ustida olamdan o'tgan ana shu qabila boshlig'ining tarixi moziyning eng mavhum sahifalaridan birini tashkil etadi. Bu jasur zotning g'alabalari Yevropa va Osiyo tarixida g'oyat buyuk iz qoldirgan.

Olimlar va muarrixlar «Sohibqiron» deb ta'riflagan bu zot turk Boyazidni, Misr sultonini, Armaniston qirolini, Oltin O'rdaning xoqonlarini, Hindiston, Eron, Kichik Osiyo, Kaspiy atrofi

³¹ Champdor Albert. Tamerlan. – Paris: Payot, 1942.

³² Oront – Livandagi daryoning qadimiy nomi, arabchada "Nahr al-Asi" (Ch.A.).

o'lkalari shahzodalarini hamda turli mitti amirliklarda bamaylixtir o'tirgan qator katta-yu kichik musulmon shohlarini qudratli to'lqin misoli yer yuzidan supurib tashladi.³³

Buxorodan taxminan ikki yuz kilometr uzoqlikda, Zarafshon oqimi kesib o'tgan yaydoq yerda joylashgan Samarqand - bu yerda Makedoniyalik Iskandar qo'shinlari qo'nib o'tgan - Markaziy Osiyoning eng go'zal shahri edi. Uzoq-uzoqlardan, shamol tinmay olib kelib turgan qum to'zonlari ustidan, Sifrosiyob (Afrosiyob - Ch.A.) tepaliklaridan ko'ringan ulkan qabriston sag'analarining gumbazlari sahargi va kechgi g'ira-shirada ko'chmanchi sayyohlarning ko'zlarini quvontirar edi. Tillaqori, Ulug'bek va Sherdor Samarqand Registonining uch mo'jizasi bo'lib, Hindistonning eng go'zal yodgorliklari kabi mashhur edi.

Eron, Vizantiya, Xitoy va Hindiston buyuk tamaddunlari oralig'ida joylashgan sokin Samarqandning iqtisodi qadim zamonlardan beri gullab kelardi. Ipak hamda san'at va e'tiqodlar yo'li Mo'g'ulistonni kesib o'tardi. Dunyoning eng olis burchaklaridan mol olib kelib sotilgan bu maskan dinlar tashviqotchilari uchun ayni muddao edi; bugungi kunda nomi unut bo'lib ketgan bu shaharning Gobi sahrolari orqali O'rta dengizni Uzoq Sharq bilan bog'lab turgan iqtisodiy faolligi haqidagi inkor etib bo'lmas dalillar topilganiga ko'p bo'lmadi. Yaqinda Tashqi Mo'g'ulistonda Xyong-nu qabilalari boshliqlari dafn etilgan qabrlar ochilganida mayitlarning yoniga ko'chmanchi xalqlarga xos hunarmandlik buyumlari bilan bir qatorda shohi matolar, xitoy laklari va nefritlari, eroniy bezaklar, yunon ta'siri sezilib turgan va shubhasiz Qora dengiz sohillaridan keltirilgan matolar ham qo'yilgani ayon bo'ldi.

Amir Temur karvon yo'llari o'tgan oazislar shaharlar va savdo-sotiqni rivojlantirdi, oldi-sotdini tartibga solib turuvchi shu oazislar marjoni orqali g'arbiy o'troq tamadunlar bilan Uzoq Sharq o'troq tamadunlari o'rtasidagi aloqani tikladi. Osiyo markazini shimoldan yoki janubdan kesib o'tishidan qat'iy nazar sariq qit'aning qoq belini tashkil etgan shu ziyorat va ipak yo'li tijorat va e'tiqodlar yoyilishiga, Aleksandr vorislari bo'lmish yunonlarning san'ati tarqalishiga xizmat qildi. Xitoyning eng sharqida joylashgan shohi matolar omborlariga yo'l olgan Ptolomey eslatgan yunon-rim tujjorlari, Eron orqali O'rta dengiz sohillariga chiqishga intilgan ikkinchi Xon avlodidan bo'lgan Xitoy generallari shu yo'ldan yurganlar. G'arbiy Tyanshan tog'lari shimolida, Samarqandning o'zida miloddan avvalgi 400 - yilda zabt etilgan Yunon va Bosfor tangalari topilgan. Xarbin shahri muzeyidagi kolleksiyalar orasida ko'hna dunyoning eng yirik sayyohi bo'lmish Adrianning boshi tasviri tushirilgan uch tanga saqlanadi. Yaponiyadagi qadimiy Xoryuji qasri qoldiqlari orasida eroniy Sosoniylar san'ati ta'sirida yaratilgan qanotli to'rt oyoqli jonivor tasviri tushirilgan kumush ko'za mavjud.

Moziy sirlarini ochish maqsadida tuproq qatlamlarini ko'targan arxeologlarning xizmatlari natijasi o'laroq topilgan bu yodgorliklar sahro kengliklari orasida yo'qolgan ko'hna shaharlarda bir paytlar savdo-sotiq gurkirab yashnaganining tilsiz guvohlaridir. Bir qachonlar butun dunyoni bog'lovchi savdo-sotiq bilan shug'ullangan, safardagi yo'lovchilar uchun mayoq vazifasini o'tab, tezroq yetib olish orzu qilingan va zarur tin olish maskanlari hisoblangan bu shaharlarning ko'pchiligi bugun yo'qolib ketgan, odamlar ularning nomlarini ham yoddan chiqarganlar.

³³ Champdor Albert.Tamerlan. – Paris: Payot, 1942. – P. 9. (bundan keying misollar shu nashrdan keltiriladi va sahifalari qavs Ichida beriladi – Ch.A.).

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Albert Champdor - "Tamerlan". Payot, 1942 yil.
2. SH.KH. Vohidova. Qozog'iston va Fors imperiyasi tarixi. Olmaota: Dayk-Press, 2006.
- B. 115-120
3. Marsel Brion // Internet spekulyativ fantastika ma'lumotlar bazasi (ing.) - 1995 yil.
4. Biblioteca Virtual Migel de Servantes (ispancha) – 1999 yil.
5. Les Mondes antikvarlari, Artem Fayard, 1954 yil.
6. Choriyeva A.A., Lokteva N.M. (2022), "Alexander Feinberg's Tashkent. 1943. difficulties in the process of translation of the poem". - Tashkent.: Scientific theoretical journal of scientific information of Tashkent State Pedagogical University, issue 5, 20b.
7. Choriyeva A.A. (2022), "Similar Content in the Works of Alexander Feinberg and Javlon Jovliyev". - Tashkent.: Scientific Bulletin of NamSU, No. 7, 264b.
8. Choriyeva A. (2022), "Methods of translating phraseological units in simultaneous translation". - Tashkent.: UZMU news 1/12/1, 265b.
9. Lokteva,N. The women's family chronicle in American literature of XIX-XX Century.Chief Editor.
10. Mikhailovna,L.N. (2021). Feature and structure of a special type of novel prose of the genre "Family chronicle". Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 9, (10), 56-61.